

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ความต้องการการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกรในอำเภองกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย

Extension Need of Banana Production of Farmers

in Kong Kraitat District, Sukhothai Province

สุจิตรา สหายมิตร (Suchitra Sahaimitr)¹ พลสรารญ สรารญรมย์ (Ponsaran Saranrom)² เฉลิมศักดิ์ ตุ่มหิรัญ (Chalerm Sak Toomhira)³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ข้อมูลสภาพทั่วไป สภาพสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร อำเภองกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย (2) การรับรู้และสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจในการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร (3) การได้รับและความต้องการในการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร (4) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับสำนักงานเกษตรอำเภองกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ปี 2563 จำนวน 510 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาร์โร ยามาเน ที่ความคลาดเคลื่อน 0.07 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 146 ราย สุ่มตัวอย่างแบบง่าย เก็บข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและจัดอันดับ ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรร้อยละ 55.5 เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 51.60 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ไม่มีตำแหน่งทางสังคม ประสบการณ์การปลูกพืชเฉลี่ย 12.42 ปี เกษตรกรร้อยละ 3.4 ประสบปัญหาการเจ็บป่วยจากการทำการเกษตร จำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.45 คน พื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ย 29.60 ไร่ รายได้จากผลิตพืชเฉลี่ย 11,955.48 บาท/ไร่ และส่วนใหญ่เกษตรกรใช้ทุนตนเองทำการเกษตร เกษตรกรมีการรับรู้เกี่ยวกับการผลิตกล้วยน้ำว้าในระดับปานกลาง และมีสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจในการผลิตกล้วยน้ำว้า ในระดับมาก ได้แก่ ด้านสุขภาพ และด้านการแปรรูป เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้า มีความต้องการการส่งเสริมในระดับปานกลางทั้งด้านเนื้อหา การส่งเสริม และการสนับสนุน การผลิตกล้วยน้ำว้า เกษตรกรประสบปัญหาเกี่ยวกับการผลิตกล้วยน้ำว้าในระดับมาก ด้านการผลิตในประเด็นเกี่ยวกับเกษตรกรถูกขโมยผลผลิต ปัญหาในระดับปานกลางด้านการส่งเสริม และด้านการตลาด

คำสำคัญ การส่งเสริม การผลิต กล้วยน้ำว้า เกษตรกร

¹ นักศึกษาหลักสูตร เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชา ส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชา ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช sahami1@hotmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช oh1981@gmail.com³ รองศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

Abstract

The objectives of this research were to study (1) personal information and socio-economic conditions of farmers in Kong Krailat district, Sukhothai province (2) perception and reasons for banana production of farmers (3) the receiving and needs in the extension of cultivated banana of farmers (4) problems and suggestions in cultivated banana production of farmers. The population of this stud was 510 farmers who had registered as farmers with Kong Krailat agricultural district office, Sukhothai province in 2020. The sample size of 146 people was determined by using Taro Yamane formula with the error value of 0.07 and simple random sampling method. Data was collected by conducting interview and was analyzed by using descriptive statistics such as frequency, percentage, minimum value, maximum value, mean, standard deviation, and ranking. The results of the study stated that 55.5 % of farmers were female with the average age of 51.60 years. Most of them completed primary school education, had no social position, and had the average experience in plant production of 12.42 years. 3.4% of farmers encountered with health problems from agricultural working. The average labor in the household was 2.45 people, the average cultivation area was 29.60 Rai, and the average income from farming was at 11,955.48 Baht/Rai. Most of the farmers used their own funding in farming. Farmers received knowledge about cultivated banana production at the moderate level. The reasons in producing cultivated banana at the high level : health and processing aspects. Most of the farmers received the extension in cultivated banana. They wanted to receive the extension at the moderate level in content, extension, and support for cultivated banana production. Farmers faced with the problems about cultivated banana production at the high level in the production aspect as the products got stolen and had the problem at the moderate level on the aspects of extension and marketing.

Keywords: Extension, Cultivated banana, Farmer

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

บทนำ

อำเภอองไกรลาค จังหวัดสุโขทัย มีเนื้อที่ทั้งหมด 313,987.50 ไร่ มีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 280,098.93 ไร่ ด้วยมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำยมไหลผ่านตอนกลางของอำเภอองไกรลาค สภาพพื้นที่ไม่มีเนินเขาหรือภูเขา เป็นพื้นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง จึงเหมาะแก่การเกษตรกรรม อาชีพหลักทำเกษตรกรรม อาชีพรองรับจ้าง ค้าขาย เป็นต้น พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ อ้อย มันสำปะหลัง รวมถึงไม้ผล เช่น กล้วยน้ำว้า ในปี 2562 สินค้าเกษตรที่สำคัญของไทยส่วนใหญ่ราคาตกต่ำ ไม่ว่าจะเป็นข้าวเปลือกเจ้า มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากความต้องการมีน้อยเมื่อเทียบกับผลผลิต (สำนักเศรษฐกิจภูมิภาค ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2562) จึงเห็นควรส่งเสริมการผลิตพืชชนิดอื่นทดแทนเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรเพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง อย่างยั่งยืนในอาชีพเกษตรกรรม

ด้านการส่งเสริม เกษตรกรปลูกกล้วยน้ำว้าในอำเภอองไกรลาค จังหวัดสุโขทัย ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐในการการผลิตเพื่อส่งจำหน่ายแก่สหกรณ์แปรรูปหนองตุม จำกัด ที่ดำเนินธุรกิจแปรรูปกล้วย ในปี 2562 อำเภอองไกรลาคมีพื้นที่ปลูกกล้วยน้ำว้า จำนวน 902.88 ไร่ และใน ปี 2563 พื้นที่ปลูกกล้วยน้ำว้าเพิ่มขึ้นเป็น 1,274.43 ไร่ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2563) แต่ปริมาณผลผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกรในพื้นที่ยังมีปริมาณน้อยมากเมื่อเทียบกับความต้องการของตลาดที่มีความต้องการกล้วยน้ำว้ามากถึง 60 ตัน/วัน ดังนั้น จึงเห็นควรส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้าแก่เกษตรกรที่ปลูกพืชชนิดอื่นๆ เพื่อให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้นตามความต้องการของตลาด และเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรอีกด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นควรศึกษาการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกรในอำเภอองไกรลาค จังหวัดสุโขทัย เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาการส่งเสริมและให้การสนับสนุนเกษตรกรให้มีทางเลือกในการปลูกกล้วยน้ำว้า เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป สภาพสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร อำเภอองไกรลาค จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อศึกษาการรับรู้และสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจในการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร อำเภอองไกรลาค จังหวัดสุโขทัย
3. เพื่อศึกษาการได้รับและความต้องการในการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร อำเภอองไกรลาค จังหวัดสุโขทัย
4. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในความต้องการการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร อำเภอองไกรลาค

จังหวัดสุโขทัย

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพด อ้อย และมันสำปะหลัง ที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับสำนักงานเกษตรอำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ปี 2563 จำนวน 510 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

โดยใช้สูตรของทาร์โรว์ ยามาเน่ ที่ความคลาดเคลื่อน 0.07 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 146 ราย สุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยวิธีจับสลาก กำหนดข้อมูลที่ต้องการในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 สภาพทั่วไป สภาพทางสังคม และสภาพเศรษฐกิจของเกษตรกร ตอนที่ 2 การรับรู้และสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจในการผลิตกล้วยน้ำว้า ตอนที่ 3 การได้รับและความต้องการในการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้า ของเกษตรกร ทดสอบความเที่ยง (reliability) ได้ค่า 0.937 และ 0.989 ตามลำดับ ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการผลิต กล้วยน้ำว้าของเกษตรกร ทดสอบความเที่ยง (reliability) ได้ค่า 0.929 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับ

ผลการวิจัย

การส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกรในอำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย ผลการศึกษาสรุป ดังนี้

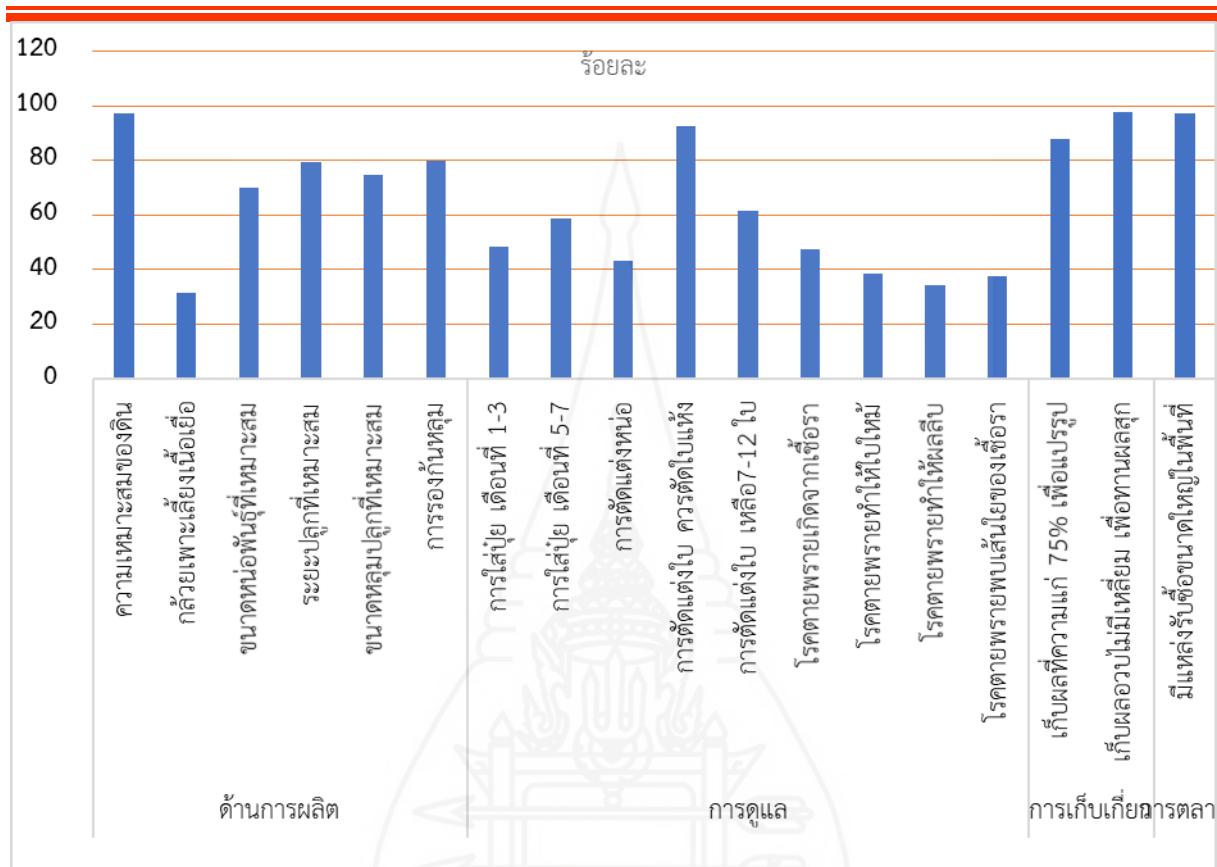
1. สภาพทั่วไป สภาพทางสังคม และสภาพเศรษฐกิจของเกษตรกร พบว่า เกษตรกร ร้อยละ 55.5 เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 51.60 ปี ร้อยละ 64.4 จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา เกษตรกรร้อยละ 74.7 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 85.6 เป็นสมาชิกกลุ่มและสถาบันเกษตรกร เกษตรกรมีประสบการณ์การปลูกพืชเฉลี่ย 12.42 ปี และ เกษตรกรร้อยละ 3.4 ประสบปัญหาการเจ็บป่วยจากการทำการเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือน เฉลี่ย 2.45 คน อาชีพหลักเป็นเกษตรกร รองลงมารับจ้าง พื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ย 29.60 ไร่ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 89.0 มีที่ดิน เป็นของตนเอง รายได้จากการปลูกพืชเฉลี่ย 11,955.48 บาท/ไร่/ปี และเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ทุนตนเองในการทำการเกษตร

2. การรับรู้และสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจในการผลิตกล้วยน้ำว้า พบว่า เกษตรกรโดยเฉลี่ยมีการรับรู้เกี่ยวกับการผลิต กล้วยน้ำว้าในระดับกลาง เกษตรกรรับรู้มากที่สุด 3 ประเด็น ได้แก่ 1) การเก็บผลผลิตเพื่อจำหน่าย ผลกล้วยต้องมีลักษณะผล อวบกลมไม่มีเหลี่ยม 2) มีแหล่งรับซื้อผลผลิตเพื่อนำไปแปรรูปอยู่ในพื้นที่ 3) ดินที่เหมาะสมกับการปลูกกล้วย คือ ดินน้ำไหล ทรายมูล และดินในอำเภอกงไกรลาศสามารถปลูกกล้วยน้ำว้าได้ เกษตรกรรับรู้น้อยที่สุด 3 ประเด็น ได้แก่ 1) กล้วยที่ได้จาก การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อจะได้ผลผลิตที่ปลอดโรค 2) โรคตายพรายทำให้กล้วยที่ตกเครือแล้วเหี่ยว ผลลีบเล็กไม่สม่ำเสมอหรือ แก่ก่อนกำหนด เนื้อฟ้ามืด 3) โรคตายพรายทำให้เนื้อในของกาบใบบางส่วนเป็นสีน้ำตาลแดง และสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจ ในการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร ระดับมาก จำนวน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพ และ 2) ด้านการแปรรูป และสาเหตุที่ เป็นแรงจูงใจระดับปานกลาง จำนวน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) รายได้จากการจำหน่ายผลผลิต 2) การได้รับความรู้วิชาการและบริการ จากภาครัฐ 3) การตลาดและช่องทางจำหน่าย และ 4) ความเหมาะสมของทรัพยากรในการผลิต

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ภาพที่ 2 แสดงการรับรู้ในการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร

3. การได้รับและความต้องการในการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรได้รับและความต้องการในการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้าในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแยกเป็นประเด็น ดังนี้

3.1 วิธีการส่งเสริม (1) แบบบุคคล เกษตรกรส่วนใหญ่ ได้รับการส่งเสริมจากญาติพี่น้องและเกษตรกรต้องการการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ในระดับปานกลาง (2) แบบกลุ่ม เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการส่งเสริมผ่านการประชุม เกษตรกรมีความต้องการในการส่งเสริมในระดับปานกลาง ได้แก่ การประชุม และการอบรม/สาธิต (3) แบบมวลชน เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากหอกระจายข่าว และเกษตรกรมีความต้องการในการส่งเสริมในระดับปานกลาง ได้แก่ หอกระจายข่าว เอกสารวิชาการ/แผ่นพับความรู้ และโทรทัศน์

3.2 เนื้อหา พบว่า (1) ด้านการผลิต เกษตรกรส่วนใหญ่ ได้รับการส่งเสริมและมีความต้องการส่งเสริมในระดับปานกลางในเรื่อง การเลือกพื้นที่ปลูก การคัดเลือกหน่อพันธุ์ที่มีคุณภาพ ความรู้เกี่ยวกับการตัดแต่งหน่อ ใบ การจัดการน้ำให้เพียงพอ ความรู้เกี่ยวกับโรคและแมลง การใส่ปุ๋ย การกำจัดวัชพืช ตามลำดับ (2) ด้านการตลาด/การเพิ่มมูลค่าผลผลิต เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการส่งเสริมด้านความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปกล้วยน้ำว้า และเกษตรกรมีความต้องการความรู้ด้านการตลาด/การเพิ่มมูลค่า

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ผลผลิต ในระดับปานกลาง เรื่อง ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปกล้วยน้ำว้า ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต การรวมกลุ่มเพื่อการจำหน่ายผลผลิต ตามลำดับ

3.3 การสนับสนุนการผลิตกล้วยน้ำว้า พบว่า (1) เกษตรกรส่วนใหญ่ ไม่ได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิต (หน่อพันธุ์) เกษตรกรต้องการปัจจัยการผลิต (หน่อพันธุ์) ในระดับปานกลาง (2) เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีการผลิต เกษตรกรต้องการการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีการผลิต ในระดับปานกลาง

4. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร

4.1 ปัญหาของเกษตรกรในการผลิตกล้วยน้ำว้า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เกษตรกรประสบปัญหาในระดับมาก 1 ประเด็น มีปัญหาในระดับปานกลาง 2 ประเด็น และมีปัญหาในระดับน้อย 1 ประเด็น ดังนี้

4.1.1 ปัญหาด้านผลผลิต เกษตรกรประสบปัญหาในระดับมาก คือ การขโมยผลผลิต รองลงมา การเสี่ยงต่อปัญหาสภาวะฝนทิ้งช่วงหรือฝนแล้ง โรคและแมลง ปริมาณผลผลิตต่อไร่ต่ำผลเล็ก

4.1.2 ปัญหาด้านการส่งเสริม เกษตรกรประสบปัญหาในระดับปานกลาง คือ ความต่อเนื่องในการส่งเสริมของภาครัฐ ไม่มีแปลงสาธิตในพื้นที่ ขาดเอกสารแนะนำทางวิชาการ ขาดการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่

4.1.3 ปัญหาด้านการตลาด เกษตรกรประสบปัญหาในระดับปานกลาง คือ ผลผลิตถูกกดราคาจากแหล่งรับซื้อ ราคาผลผลิตไม่คุ้มต่อการลงทุนและการไม่มียานพาหนะในการขนส่ง

4.1.4 ปัญหาด้านปัจจัยการผลิต เกษตรกรประสบปัญหาในระดับน้อย คือ พื้นที่เพาะปลูกมีน้อย ขาดแคลนแหล่งน้ำ ขาดความรู้ในการผลิต เงินทุนในการผลิตไม่เพียงพอ ขาดความรู้ด้านการแปรรูปกล้วย และขาดแคลนแรงงาน

4.2 ข้อเสนอแนะในการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร เกษตรกรมีข้อเสนอแนะการผลิต ดังนี้

4.2.1 ด้านปัจจัยการผลิต จัดหาแหล่งเงินทุนเพื่อปรับปรุงระบบน้ำ (เจาะบ่อบาดาล) และการสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิต เช่น หน่อกล้วยที่พันธุ์ดี (มะลิเอ่ง) และมีคุณภาพ

4.2.2 ด้านผลผลิต ความต้องการของชุมชน ให้หน่วยงานภาครัฐ(ตำรวจ) ช่วยสอดส่อง ดูแลความเรียบร้อยของชุมชน

4.2.3 ด้านการตลาด การซื้อขายที่มีความยุติธรรม การประกันราคาจากพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากกล้วยในพื้นที่จะมีราคาถูกกว่ากล้วยนอกพื้นที่

4.2.4 ด้านการส่งเสริม เกษตรกรต้องการคำแนะนำด้านต่างๆ จากเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง องค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตกล้วย การจัดการด้านการผลิต ดิน ปุ๋ย โรคและแมลงศัตรู และเทคโนโลยีต่างๆ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดสุโขทัย มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

1. สภาพทั่วไป สภาพสังคมและสภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกร

1.1. สภาพทั่วไปของเกษตรกร ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรร้อยละ 55.5 เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 51.60 ปี ร้อยละ 64.4 จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา สอดคล้องกับผลการวิจัยของของ พันธรัฐ สิทธิบุ (2555, น.43) กล่าวว่า ความต้องการการส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงหิมพานต์ ในอำเภอบางบาล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการศึกษา

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 52.67 ปี มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มลธิชา ทาอาสา (2561, น.56) กล่าวว่า แนวทางการส่งเสริมการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ฤดูแล้ง ของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอ บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 49.67 ปี สถานภาพสมรสและจบ การศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 อภิปรายได้ว่า เกษตรกรผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เพศหญิง มีอายุตั้งแต่ช่วงวัย กลางคนขึ้นไป ระดับการศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษา ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมเกษตรกรรุ่นใหม่ ที่มีอายุน้อยให้มีความ สนใจทางด้านการเกษตรให้มากขึ้น เนื่องจากเกษตรกรที่อายุน้อยจะสามารถเรียนรู้และรับเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ ในกิจกรรมการผลิตกล้วยน้ำว้าให้มีคุณภาพตามความต้องการของตลาด และเพื่อยกระดับเกษตรกรรุ่นใหม่สู่ความเป็นมืออาชีพ ในระดับสากล ซึ่งเป็นการรวมเอาเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่ๆ ทางเกษตร

1.2 สภาพทางสังคมของเกษตรกร ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งทางสังคม โดยเป็นสมาชิก กลุ่มและสถาบันเกษตรกร ประสบการณ์การปลูกพืช เฉลี่ย 12.42 ปี และ เกษตรกรร้อยละ 3.4 มีปัญหาด้านสุขภาพจากการ ทำการเกษตร สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วาริญา น้อยเทพ (2559, น.43) กล่าวว่า การส่งเสริมและพัฒนากิจการกล้วย น้ำว้าของเกษตรกรในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ปี 2559 ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่รวมกลุ่มกับญาติและเพื่อน บ้านเพื่อจำหน่ายผลผลิตให้โรงงานแปรรูป มีประสบการณ์ในการปลูกกล้วยน้ำว้าเฉลี่ย 10.43 ปี และสอดคล้องกับผลการวิจัย ของ พันธรัฐ สิทธิปุ (2555) กล่าวว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรและเกษตรกร มีประสบการณ์ในการ ปลูกกล้วยหินเฉลี่ย 5.15 ปี แตกต่างกับ ไมตรี สุขเกษม (2557, น.47) กล่าวว่า การผลิตกล้วยหินและความต้องการการ ส่งเสริมของเกษตรกรที่ร่วมโครงการส่งเสริมและพัฒนากล้วยหินเชิงคุณภาพจังหวัดยะลา ที่พบว่า เกษตรกรส่วนมากไม่เป็น สมาชิกกลุ่ม และไม่มีตำแหน่งทางสังคม อภิปรายได้ว่า ส่วนใหญ่เกษตรกรผู้ตอบแบบสอบถามเป็นสมาชิกกลุ่มและสถาบัน เกษตรกร มีประสบการณ์ในการปลูกพืช 4-15 ปี จึงทำให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเกษตรเป็นอย่างดี

1.3 สภาพเศรษฐกิจของเกษตรกร ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ อาชีพหลักทำเกษตรกรรม อาชีพรองรับจ้าง พื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ย 29.60 ไร่ มีที่ดินเป็นของตนเอง รายได้จากภาคเกษตรเฉลี่ย 11,955.48 บาท/ไร่/ปี และ เกษตรกรส่วนใหญ่ ใช้ทุนตนเองในการทำเกษตร สอดคล้องกับงานวิจัยของ พันธรัฐ สิทธิปุ (2555) กล่าวว่า สมาชิกเกษตรกรประกอบ อาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีรายได้จากการปลูกมะม่วงหิมพานต์เฉลี่ย 14,525.92 บาทต่อปี เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่กู้เงินเพื่อ การผลิตมะม่วงหิมพานต์ มีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 12.36 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของตนเอง อภิปรายได้ว่า อำเภอองไกรลาศ มีตลาดรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ เช่น ลานรับซื้อข้าวโพด มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก มีโรงงานแปรรูปสินค้าทาง การเกษตร ทำให้เกิดอาชีพเสริมมากมาย เช่น การรับจ้างสไลด์กล้วย ผีอก มัน เพื่อส่งโรงงานแปรรูปในพื้นที่

2. การรับรู้และสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจในการผลิตกล้วยน้ำว้า

การรับรู้เกี่ยวกับการผลิตกล้วยน้ำว้า พบว่า เกษตรกรมีการรับรู้เกี่ยวกับการผลิตกล้วยน้ำว้าด้านต่างๆ ในระดับ ปานกลาง และมีสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจในการผลิตกล้วยน้ำว้า ในระดับมาก คือ การมีสุขภาพดีขึ้นจากการลดการใช้สารเคมี กล้วยน้ำว้าสามารถแปรรูปได้หลากหลาย สอดคล้องกับ อภิชาติ ศรีสะอาด และ พชร สำโรงเย็น (2559, น.39-48) กล่าวว่า หลักในการป้องกันโรคในสวนกล้วยแบบง่ายคือ (1) สภาพพื้นดินในสวนต้องมีความอุดมสมบูรณ์ มีแร่ธาตุอาหารที่กล้วย ต้องการครบ (2) มีการคัดเลือกพันธุ์กล้วยที่มีความต้านทานโรคต่างๆ ได้สูง (3) เกษตรกรต้องดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด (4) มีการกำจัดวัชพืชอย่างเป็นระบบ (5) มีระบบการระบายน้ำดี (6) ก่อนปลูกกล้วยมีการไถพรวนปรับปรุงดินให้มีคุณภาพด้วย

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

การใช้ปุ๋ยพืชสดตระกูลถั่ว ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก (7) ไม่ปล่อยให้มีการระบาดของโรคในสวนกล้วย การปลูกกล้วยน้ำว่ามีการสารเคมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับการปลูกพืชไร่ชนิดอื่นๆ เมื่อพิจารณาควบคู่กับบริบทของอำเภอคลองไทรลาด พบว่า อำเภอคลองไทรลาดมีสหกรณ์แปรรูปกล้วยหนองตุม จำกัด ที่มีความต้องการกล้วยดิบเพื่อการแปรรูปมากถึงวันละ 60 ตัน เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ อาทิ กล้วยฉาบ กล้วยอบเนย กล้วยปาลูก้า กล้วยเค็ม กล้วยเส้น จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับเกษตรกรที่ต้องการปลูกกล้วยน้ำว่าเพื่อเป็นการสร้างรายได้เพิ่มขึ้น

3. การได้รับและความต้องการในการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว่าของเกษตรกร ผลการศึกษาพบว่า

3.1 วิธีการส่งเสริม (1) แบบบุคคล เกษตรกรส่วนใหญ่ ได้รับการส่งเสริมจากญาติพี่น้องและเกษตรกรต้องการการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ในระดับปานกลาง (2) แบบกลุ่ม เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการส่งเสริมผ่านการประชุม เกษตรกรมีความต้องการในการส่งเสริมในระดับปานกลาง ได้แก่ การประชุม และการอบรม/สาธิต (3) แบบมวลชน เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากหอกระจายข่าว และเกษตรกรมีความต้องการในการส่งเสริมในระดับปานกลาง ได้แก่ หอกระจายข่าว เอกสารวิชาการ/แผ่นพับความรู้และโทรทัศน์ สอดคล้องกับ วาริญา น้อยเทพ (2559) กล่าวว่า เกษตรกรต้องการการส่งเสริมด้าน การตลาดและการดูแลรักษา ผ่านบุคคลจากราชการ ใช้สื่อประเภทคู่มือ วิดีทัศน์ และอินเทอร์เน็ต และวิธีการฝึกปฏิบัติสาธิต บรรยาย และ ทักษะศึกษา อภิปรายได้ว่า หากจะทำการส่งเสริมเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของรัฐควรใช้การประชุมประจำเดือนในการอบรม/สาธิต และให้ความรู้ด้านการผลิต ด้านการตลาด/การเพิ่มมูลค่าผลผลิต การสนับสนุนปัจจัยการผลิต (หน่อพันธุ์) และด้านเทคโนโลยีการผลิต

3.2 เนื้อหา พบว่า (1) ด้านการผลิต เกษตรกรส่วนใหญ่ ได้รับการส่งเสริมและมีความต้องการส่งเสริมในระดับปานกลาง ในเรื่อง การเลือกพื้นที่ปลูก การคัดเลือกหน่อพันธุ์ที่มีคุณภาพ ความรู้เกี่ยวกับการตัดแต่งหน่อ ใบ การจัดการน้ำให้เพียงพอ ความรู้เกี่ยวกับโรคและแมลง การใส่ปุ๋ย การกำจัดวัชพืช ตามลำดับ (2) ด้านการตลาด/การเพิ่มมูลค่าผลผลิต เกษตรกรส่วนใหญ่ ได้รับการส่งเสริมด้านความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปกล้วยน้ำว่า และ เกษตรกรมีความต้องการความรู้ด้านการตลาด/การเพิ่มมูลค่าผลผลิต ในระดับปานกลาง เรื่อง ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปกล้วยน้ำว่า ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต การรวมกลุ่มเพื่อจำหน่ายผลผลิต ตามลำดับ สอดคล้องกับ วาริญา น้อยเทพ (2559) กล่าวว่า เกษตรกรต้องการการส่งเสริมด้าน การตลาดและการดูแลรักษา ผ่านบุคคลจากราชการ ใช้สื่อประเภทคู่มือ วิดีทัศน์ และอินเทอร์เน็ต และวิธีการฝึกปฏิบัติสาธิต บรรยาย และ ทักษะศึกษา อภิปรายได้ว่า หากเจ้าหน้าที่ของรัฐจะทำการส่งเสริมด้านเนื้อหานี้ เนื้อหาในการส่งเสริมควรสัมพันธ์กับระดับการรับรู้และความต้องการของเกษตรกรในด้านต่างๆ คือ ด้านการผลิตควรให้ความรู้การเลือกพื้นที่ปลูก วิธีการจัดการน้ำให้เพียงพอ วิธีการคัดเลือกหน่อพันธุ์ที่มีคุณภาพ ความรู้เกี่ยวกับโรคและแมลง ความรู้เกี่ยวกับการกำจัดวัชพืชในแปลง ความรู้เกี่ยวกับการใส่ปุ๋ย และด้านการตลาด/การเพิ่มมูลค่าผลผลิต ควรส่งเสริมเกี่ยวกับการแปรรูปกล้วยน้ำว่า ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต การรวมกลุ่มเพื่อจำหน่ายผลผลิต

3.3 การสนับสนุนการผลิตกล้วยน้ำว่า พบว่า (1) เกษตรกรส่วนใหญ่ ไม่ได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิต (หน่อพันธุ์) เกษตรกรต้องการปัจจัยการผลิต (หน่อพันธุ์) ในระดับปานกลาง (2) เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีการผลิต เกษตรกรต้องการการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีการผลิต ในระดับปานกลาง ดังนั้น หากภาครัฐจะทำการส่งเสริมด้านการผลิตกล้วยน้ำว่า นอกจากการตรวจเยี่ยม การให้ความรู้และคำแนะนำต่างๆแล้ว ควรมีการการสนับสนุนปัจจัยการผลิต (หน่อพันธุ์) และด้านเทคโนโลยีการผลิตด้วย

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

4. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร

ปัญหาของเกษตรกรในการผลิตกล้วยน้ำว้า เกษตรกรประสบปัญหาด้านการผลิตในระดับมาก ด้านการส่งเสริมและด้านการตลาดในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละประเด็น พบว่า เกษตรกรประสบปัญหาด้านการผลิต คือ ปัญหาด้านการขโมยผลผลิตกล้วยน้ำว้าในชุมชนเป็นปัญหาที่สำคัญ รองลงมา เสี่ยงต่อปัญหาสภาวะฝนทิ้งช่วงหรือฝนแล้ง โรคและแมลง และ ปริมาณผลผลิตต่อไร่ต่ำ ผลเล็ก ทำให้ผลผลิตของเกษตรกรไม่มีคุณภาพตามที่ตลาดต้องการ ราคาผลผลิตจึงตกต่ำ สอดคล้องกับ วาริญา น้อยเทพ (2559) กล่าวว่า ปัญหาการผลิต ได้แก่ ตลาด วิธีการและช่องทางส่งเสริม และการดูแลรักษา ข้อเสนอแนะให้ภาครัฐช่วยดูแลด้านการตลาด ราคาผลผลิต และการแปรรูป ดังนั้น เจ้าหน้าที่รัฐควรเข้ามาส่งเสริมให้คำแนะนำด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตกล้วยน้ำว้า การจัดการเรื่องดิน ปุ๋ย โรคและแมลง เทคโนโลยีต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกษตรกรสามารถผลิตกล้วยน้ำว้าที่มีคุณภาพตามความต้องการของตลาด ส่งเสริมการแปรรูปที่หลากหลาย เพื่อสร้างรายได้ต่อเกษตรกร การจัดการน้ำอย่างเป็นระบบโดยการสนับสนุนงบประมาณในการใช้บ่อบาดาลพลังงานแสงอาทิตย์ และควรส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มการผลิต เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองด้านราคา เพื่อความเข้มแข็งในชุมชน โดยให้เกษตรกรในชุมชน หน่วยงานรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ ช่วยสอดส่อง ดูแลและแจ้งเบาะแสการลักขโมยกล้วยน้ำว้าในพื้นที่ เพื่อลดปัญหาการขโมยผลผลิตกล้วยน้ำว้าในชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ข้อเสนอแนะต่อเกษตรกร

- 1) เกษตรกรผู้ผลิตกล้วยน้ำว้าควรศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ทั้งด้านการผลิต การแปรรูป เนื่องจากเกษตรกรไม่มีประสบการณ์การผลิตกล้วยน้ำว้าเพื่อการค้า จึงส่งผลกระทบต่อการทำงานของเกษตรกร
- 2) เกษตรกรควรเข้าร่วมกลุ่มเป็นสมาชิกในรูปแบบแปลงใหญ่ วิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะช่วยในการต่อรองราคาผลผลิต และปัจจัยการผลิต รวมถึงความต้องการในการส่งเสริมด้านการผลิตของเกษตรกรจากหน่วยภาครัฐ
- 3) เกษตรกรควรบริหารจัดการน้ำให้เหมาะสมกับการผลิต เพื่อให้ผลผลิตมีคุณภาพ และได้ผลตอบแทนที่สูงขึ้น

1.2 ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและหน่วยงาน

- 1) จากการศึกษาสภาพทั่วไป ควรมีการส่งเสริมสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ ที่มีความสนใจทางด้านการเกษตรพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง มีการนำเอาเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่ๆ มาปรับใช้กับการผลิตของตนเพื่อสร้างรายได้ลดรายจ่าย รวมถึงส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองด้านการตลาด
- 2) จากการศึกษาการรับรู้และสาเหตุที่เป็นแรงจูงใจในการผลิตกล้วยน้ำว้า ควรให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรเข้าไปส่งเสริมการเกษตรแบบฝักอบรมและเยียมเยียน (T&V System) ซึ่งเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพทำให้เกษตรกรได้รับข้อมูลด้านการผลิตที่มีคุณภาพ ลดการใช้สารเคมีที่ไม่จำเป็น และการแปรรูปที่มีคุณภาพได้มากที่สุด
- 3) จากการศึกษาการรับรู้และความต้องการในการส่งเสริมการผลิตกล้วยน้ำว้า เจ้าหน้าที่ควรส่งเสริมสนับสนุนการผลิตกล้วยน้ำว้าโดยการการสนับสนุนปัจจัยการผลิต (หน่อพันธุ์) และด้านเทคโนโลยีการผลิต และควรให้ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ปลูก การบริหารจัดการน้ำให้เพียงพอ การคัดเลือกหน่อพันธุ์ดีที่มีคุณภาพ ความรู้เกี่ยวกับโรคและแมลง กำจัดวัชพืชการใส่ปุ๋ย

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

และเนื้อหาด้านการตลาด/การเพิ่มมูลค่าผลผลิต ควรส่งเสริมเกี่ยวกับการแปรรูปกล้วยน้ำว้า ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต การรวมกลุ่มเพื่อจำหน่ายผลผลิต

4) จากการศึกษาปัญหาที่เกี่ยวกับการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกร ควรส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มการผลิต เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองด้านราคา และสร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยให้เกษตรกรในชุมชน หน่วยงานรัฐ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ ช่วยสอดส่อง ดูแลและแจ้งเบาะแสการลักขโมยกล้วยน้ำว้าในพื้นที่เนื่องจากปัญหาการขโมยผลผลิตกล้วยน้ำว้าในชุมชนเป็นปัญหาที่สำคัญ และเจ้าหน้าที่รัฐควรให้ความรู้เกษตรกรด้านการผลิตให้มีคุณภาพ การจัดการเรื่องดิน ปุ๋ย โรคและแมลง การบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมเกษตรกรให้รวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยศึกษาพฤติกรรมของเกษตรกรแบบเจาะลึกในด้านการผลิตกล้วยน้ำว้า ด้านการตลาด การแปรรูป เพื่อให้ทราบปัญหาในการปฏิบัติงาน และหาแนวทางในการส่งเสริมในการผลิตกล้วยน้ำว้าแบบครบวงจร

2.2 ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการการส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกรผู้ผลิตกล้วยน้ำว้าพื้นที่อื่น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาที่ดิน. (2562). *ทรัพยากรดิน* สืบค้นจาก <http://agri-map-online.moac.go.th/>
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2563). *แผนพัฒนาการเกษตร ปี 2563 - 2565*. สุโขทัย: สำนักงานเกษตรอำเภอเกรียงไกรลาส จังหวัดสุโขทัย
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2563). *ระบบฐานข้อมูลทะเบียนเกษตรกร* สืบค้นจาก <http://www.farmer.doe.go.th/>
- กานต์สิริ ทองเปรม. (2558). ความต้องการการส่งเสริมการปลูกอ้อยโรงงานของเกษตรกร ในอำเภอศรีสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต).มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- พันธรัฐ สิทธิปุ. (2555). *ความต้องการการส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงหิมพานต์ ในอำเภอบางระกำ จังหวัดอุดรธานี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต).มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- มลธิชา ทาอาสา. (2561). *แนวทางส่งเสริมการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ฤดูแล้งของเกษตรกรในพื้นที่ อำเภอบางระกำ จังหวัดสุโขทัย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- ไมตรี สุขเกษม. (2557). *การผลิตกล้วยหินและความต้องการการส่งเสริมของเกษตรกรที่ร่วมโครงการส่งเสริมและพัฒนากล้วยหินเชิงคุณภาพ จังหวัดยะลา*(วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต).มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- วาริญา น้อยเทพ. (2559). *การส่งเสริมและพัฒนาการผลิตกล้วยน้ำว้าของเกษตรกรในอำเภอบางระกำ จังหวัดอุดรธานี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต).มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- สันติพงษ์ ศุภกิจเจริญ. (2555). *ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกกล้วยไข่ของเกษตรกรในจังหวัดกำแพงเพชร*(วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต).มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

สำนักเศรษฐกิจภูมิภาค ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2562). รายงานราคาสินค้าเกษตรสำคัญของไทย ไตรมาสที่ 4 ปี 2562 สืบค้นจาก

https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/RegionalEconomy/DocLib9/CommodityReport_Q42562.pdf

อภิชาติ ศรีสะอาด, พชร สำโรงเย็น. (2559). กล้วยน้ำว่าสายพันธุ์ยักษ์. กรุงเทพมหานคร : นาคาอินเตอร์มีเดีย.

Yamane, Taro. 1973. Statistics: An Introductory Analysis. 3rd Edition. Harper and. RowPublication, New York.

